

УДК 811.111'27:801.6

Л. В. Мудрик – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Соціолінгвістичні аспекти просодичної організації англійського поздоровлення

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

Статтю присвячено вивченню просодичної експлікації деяких соціолінгвістичних чинників на матеріалі поздоровлень в англійському діалогічному мовленні. Визначається низка інваріантних супрасегментних ознак, що просодично виокремлюють висловлення-поздоровлення в окремий комунікативно-прагматичний тип висловлень. Виявляються варіантні просодичні ознаки, які сприяють моделюванню й розрізненню стилістичних варіантів поздоровлень.

Ключові слова: англійські поздоровні висловлення, інтонаційна модель поздоровлення, соціальний статус комунікантів, стосунки між співрозмовниками, стилістичні варіанти поздоровлень, інваріантні та варіантні просодичні ознаки.

Мудрик Л. В. Социолингвистические аспекты просодической организации английского поздравления. В статье рассматривается просодическая экспликация некоторых социолингвистических факторов на материале поздравлений в английской диалогической речи. Устанавливаются инвариантные просодические признаки, маркирующие поздравительное высказывание как отдельный коммуникативно-прагматический тип высказываний. Выявляются варианты просодических признаков в моделировании и разграничении стилистических вариантов поздравлений.

Ключевые слова: английские поздравительные высказывания, интонационная модель поздравления, социальный статус коммуникантов, отношения между собеседниками, стилистические варианты поздравлений, инвариантные и варианты просодические признаки.

Mudrvk L. V. Sociolinguistic Aspects of English Congratulation Prosodic Organization. The article deals with the study of the prosodic explication of some sociolinguistic factors on the material of congratulations in English dialogic speech. A set of invariant suprasegmental features constituting the prosody of congratulation communicative utterances is determined. Variant prosodic features in modelling and distinguishing the stylistic variants of congratulatory utterances are revealed.

Key words: English congratulatory utterances, congratulation intonation model, social status of the speakers, relations between the interlocutors, stylistic variants of congratulations, invariant and variant prosodic features.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження мови з позицій соціолінгвістики останнім часом привертає особливу увагу вітчизняних і зарубіжних учених. Цей факт пояснюється передусім наявністю в мові феноменальної властивості – варіативності, що проявляється на різних рівнях мовної системи і зумовлена взаємодією мови та суспільства. До кола питань, які розглядаються в цьому плані в галузі фонетики, належать такі глобальні проблеми, як соціальна й стилістична диференціація вимови.

Сучасний період розвитку соціолінгвістичного напрямку у фонетиці (соціофонетики) передбачає всебічне вивчення мовної варіативності, пов'язаної з різними соціальними ознаками носіїв мови, такими як належність до соціальної чи професійної групи, соціальний статус мовця, сукупність соціальних ролей. Важливий вплив на фонетичні особливості мовлення здійснюють професія, стать, вік людини, а також зміни мовленнєвої поведінки в різні періоди життя [3, 1]. У цьому зв'язку нагальними стають дослідження соціолінгвістичних аспектів просодичної організації мовленнєво-етикетних висловлень, а саме поздоровлень, які є контактостановлюючими формами міжособистісного спілкування.

Під поздоровним висловленням розуміємо мовленнєвий акт етикетного перформативу, що реалізує комунікативно-прагматичну функцію емоційного впливу на адресата, віддзеркалює вибір мовцем стратегій як позитивної, так і негативної ввічливості та використовується як важливий соціальний фактор культури спілкування в позитивній тональності.

© Мудрик Л. В., 2009

Інтонаційна організація зазначеного типу висловлень досі не була предметом спеціального вивчення. У попередніх дослідженнях поздоровлення розглядалося в межах ширшої проблематики складників ефективності мовленнєвої комунікації [1; 2; 5 та ін.] і проблематики функціонування мовленнєво-етикетних одиниць як окремого класу висловлень [4].

Отже, варіативність інтонаційних засобів реалізації англійських поздоровних висловлень, спричинена впливом різних позамовних чинників, залишається невисвітленою, що зумовило актуальність теми дослідження.

Серед екстралінгвістичних чинників, які впливають на інтонацію мовця, найважливішим є характер соціальних стосунків між співрозмовниками, який ґрунтується на співвідношенні статусів і визначає соціальну роль кожного мовця в конкретній ситуації. На інтонаційне оформлення мовлення також впливають характер мовленнєвої ситуації та тематичний зміст бесіди [6, 125].

Метою статті є розгляд просодичної експлікації деяких соціолінгвістичних чинників на матеріалі поздоровних висловлень в англійському діалогічному мовленні. Поставлена мета досягається шляхом вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати основні соціолінгвістичні чинники, що обумовлюють варіативність інтонаційного оформлення англійського поздоровлення;
- виявити диференційні просодичні ознаки у моделюванні та розмежуванні стилістичних варіантів поздоровлень;
- визначити набір інваріантних супрасегментних ознак, що просодично виокремлюють поздоровне висловлювання в окремий тип висловлень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. На основі аналізу лінгвістичних джерел була висунута гіпотеза, що такі соціолінгвістичні чинники, як соціальний статус комунікантів та стосунки між ними впливають на варіативність інтонаційних засобів реалізації поздоровних висловлень.

Для перевірки гіпотези проводилося спеціальне експериментальне дослідження, метою якого було встановлення основних закономірностей взаємодії і функціонування просодичних засобів в актуалізації поздоровних висловлень залежно від соціальних стосунків між співрозмовниками та їх соціальних ролей.

Методика дослідження передбачала два етапи аудитивного аналізу, акустичний аналіз та лінгвістичну інтерпретацію експериментальних даних.

В аудіюванні брали участь стажори з Великої Британії, мовлення яких відповідає орфоепічній нормі правильної літературної англійської вимови, і викладачі-фонетисти.

Як експериментальний матеріал було використано 500 мікродіалогів стилістичних варіантів поздоровлень, реалізованих квазіспонтанно п'ятьма інформантами – носіями англійської мови. У ході експерименту умовно варіювалися соціальний статус комунікантів та стосунки між ними. Соціальний статус комунікантів кваліфікувався як рівний і нерівний, а стосунки між ними – як офіційні та невимушені.

Результати експерименту підтвердили висунуту гіпотезу про те, що соціально-ситуативні чинники спричиняють варіативність інтонаційної моделі англійського поздоровлення. На просодичному рівні поздоровні висловлення розрізняються залежно від стосунків між співрозмовниками (офіційних та невимушених), їх соціального статусу (рівного й нерівного) та існують у вигляді таких стилістичних варіантів: 1) офіційні – коли авторитет на боці мовця (ОА); 2) офіційні – коли авторитет на боці слухача (ОНА); 3) офіційні – коли комуніканти однаковою мірою авторитетні відносно один одного (ОР); 4) невимушені – коли розмова відбувається між друзями чи близькими родичами (Н).

Порівняння перцептивних просодичних ознак стилістичних варіантів поздоровлень показало, що вони характеризуються цілою низкою інваріантних просодичних рис. До них належать: переважання поступово-спадної шкали, середнього спадного термінального тону широкої різновидності, помірного темпу та гучності.

Поряд зі спільними рисами, стилістичні варіанти поздоровних висловлень розрізняються низкою індивідуально-властивих їм інтонаційних ознак.

Висловлення Н відзначені найбільшими показниками високої рівної шкали й високого спадного термінального тону широкої різновидності, вживанням складеного інтонаційного контуру, представленого такими різновидами: середній спадний + низький висхідний; високий спадний + середній спадний або високий спадний + високий спадний, вимовлянням емотивно забарвлених слів

із двома головними наголосами, тенденцією до прискорення темпу й до підвищення гучності. Аудитори також вказували на темпоральну особливість акцентновиділених складів, що виявлялася в емпатичній довготі звуків.

Висловлення ОР характеризуються меншою частотністю вживання високої рівної шкали та високого спадного термінального тону широкої різновидності. У цьому варіанті висловлень переважають поступово-спадні шкали. Серед термінальних тонів тут найчастіше вживаються середній спадний тон широкої різновидності й низький спадний. У фразях ОР трапляється також складений інтонаційний контур, який складається із декількох середніх спадних тонів широкої різновидності.

Висловлення ОА відрізняються відсутністю реалізацій спадної з порушеною поступовістю шкали, а також відсутністю емпатично довгих звуків, загальною тенденцією до звуження ядерних тонів, тенденцією до уповільнення темпу в термінальній частині та чіткістю вимовляння.

Висловлення ОНА марковані найбільшими показниками поступово-спадної шкали, середнього спадного термінального тону широкої різновидності, високим темпом вимовляння та підвищеною гучністю.

На акустичному рівні вивчення тональних характеристик стилістичних варіантів поздоровлень проводилося з урахуванням таких параметрів, як: тональний рівень початку і завершення фрази, максимальний і мінімальний рівні частоти основного тону, їх локалізація, напрямок руху частоти основного тону, частотний діапазон, частотний регістр, максимальні позитивні й негативні інтервали частоти основного тону, їх локалізація, швидкість частотних змін у максимальних інтервалах підвищення та пониження.

Аналіз динамічних характеристик інтонаційної моделі поздоровних висловлень проводився за середньоскладовою інтенсивністю фрази та її структурно-функціональних сегментів, коефіцієнтом співвідношення інтенсивності першого наголошеного складу шкали до ядерного, перед'ядерного складу до ядерного і ядерного до середньоскладової інтенсивності заядерних складів.

Темпоральні характеристики досліджуваних висловлень визначалися за такими ознаками: середньоскладова й середньозвукова тривалість фрази та її структурно-функціональних сегментів; тривалість маркованих звуків у фразі; співвідношення тривалості першого наголошеного складу шкали до ядерного, перед'ядерного складу до ядерного та ядерного до заядерних складів.

Порівняння акустичних характеристик стилістичних варіантів поздоровлень також дозволило встановити їх інваріантні та варіантні просодичні ознаки.

Серед варіантних просодичних ознак, що сприяють моделюванню і розрізненню стилістичних варіантів поздоровних висловлень, провідними є:

- початковий рівень частоти основного тону передшкали й термінальної частини, який поступово знижується від Н і ОР до ОА;
- середньоарифметичні показники частотного максимуму, які в Н, на відміну від ОР і ОА, можуть концентруватися в нижній границі екстрависокого рівня;
- тональний діапазон, границі якого поступово звужуються від Н до ОР і ОА;
- тональний регістр, границі якого зміщуються вниз від Н до ОР і ОА;
- середньоскладова інтенсивність ядерної частини, яка поступово знижується від Н до ОА і ОР;
- темпоральна маркованість акцентновиділених складів за рахунок емпатичної довготи звуків, яка максимально виражена в Н порівняно з ОР і ОА.

Аналіз рекурентності просодичних ознак стилістичних варіантів поздоровлень дав можливість виявити їх найбільш типові просодичні риси. Так, висловлення Н істотно відрізняються від інших стилістичних варіантів поздоровлень цілою низкою просодичних характеристик. До них належать: підвищення тонального рівня фраз, найчастіше розміщення тонального максимуму на емотивно забарвленій лексиці (наприклад, *happy, merry, joy, happiness* і т. д.) і на інтенсифікаторах (наприклад, *every, lot*), розширення частотного діапазону фраз, переважна реалізація інтенсивності ядра у збільшеній зоні, найбільш контрастне збільшення інтенсивності сонантів в ініціальній позиції акцентновиділених складів на фоні однотипних неемфатичних звуків, темпоральна маркованість акцентновиділених складів за рахунок емпатичної довготи звуків, найбільш контрастне збільшення тривалості сонантів в ініціальній позиції акцентновиділених складів на фоні тривалості однотипних неемфатичних звуків. Висловлення ОР характеризуються переважанням високого широкого регістру в нижній–верхній зонах на рівні просодичної структури, а також у передшкالی й у шкалі, реалізацією інтенсив-

ності ядра в середній зоні. Дистинктивними ознаками висловлень ОА є: звуження діапазональних границь фрази, зміщення реєстрових границь вниз на рівні просодичної структури фрази, незначне збільшення інтенсивності сонантів в ініціалній позиції акцентновиділених складів на фоні однотипних неемфатичних звуків, найменша частотність фраз з емфатично довгими звуками. Висловлення ОНА марковані підвищеним тональним рівнем, звуженим частотним діапазоном, зміщенням реєстрових границь вниз на рівні просодичної структури фрази, переважною реалізацією інтенсивності ядра у збільшеній зоні.

У результаті акустичного аналізу інтонаційних особливостей поздоровних висловлень були встановлені інваріантні просодичні ознаки їх інтонаційної моделі, що маркують поздоровні висловлення як окремий комунікативно-прагматичний тип висловлень. До них належать: низхідний або низхідно-рівний рух тону в термінальній частині, поступове зміщення реєстрових границь униз у міру розгортання просодичної структури фрази, переважна реалізація фраз у звуженому та середньому частотному діапазоні, актуалізація висловлень у високому широкому реєстрі, переважання зменшеної швидкості зниження тону в інтервалах шкали і термінальній частині, мала середньоскладова та мінімальна середньозвукова тривалість у фразі, загальна тенденція до збільшення середньоскладової/середньозвукової тривалості від початку фрази до її завершення.

Висновки. Таким чином, усе вищесказане дає підставу говорити про просодичну автономність стилістичних варіантів поздоровлень, яка створюється складною взаємодією тональних, динамічних та темпоральних характеристик. Проведене експериментально-фонетичне дослідження свідчить, що екстралінгвістичні умови ситуації спілкування відіграють велику роль у диференціації просодії поздоровних висловлень. Отримані результати не тільки підтвердили гіпотезу про те, що соціолінгвістичні чинники впливають на модифікацію просодії англійського поздоровлення, але й розкрили характер цієї модифікації. Варіювання просодії відбувається у вигляді кількісно-якісних та комбінаторних змін просодичних ознакових параметрів різних підсистем на рівні всієї фрази та її структурно-функціональних сегментів. При цьому найбільш інформативними індикаторами соціальних характеристик мовців є тональні ознаки.

Перспективний напрям подальших досліджень вбачаємо у вивченні впливу гендерних, вікових та професійних чинників на варіативність інтонаційних засобів реалізації поздоровних висловлень. Досить перспективним є також дослідження інтонаційної моделі англійського поздоровлення з урахуванням регіональної належності мовців. Подальше дослідження в цьому напрямі сприяло б одержанню більш повної інформації про специфіку функціонування англійського вимовного стандарту на сучасному етапі.

Література

1. Бузаров В. В. Формулы речевого этикета в английской диалогической речи (Социолингвистический аспект) // Социальная и стилистическая вариативность английского языка : межвуз. сб. науч. тр. – Пятигорск : Пятигор. гос. пед. ин-т иностр. языков, 1998. – С. 98–107.
2. Дубовский Ю. А. Социально-стилистический потенциал речевой просодии // Слово и предложение в структурно-семантическом и социально-стилистическом аспектах (на материале английского языка) : сб. науч. тр. – Пятигорск : Пятигор. пед. ин-т иностр. языков, 1989. – С. 78–82.
3. Петренко О. Д. Соціофонетична варіативність сучасної німецької мови у Німеччині : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / О. Д. Петренко. – К., 1999. – 36 с.
4. Ступин Л. П., Игнатъев К. С. Современный английский речевой этикет. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. – 144 с.
5. Третьякова Т. П. Английские речевые стереотипы (функционально-семантический аспект). – СПб., 1995. – 127 с.
6. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения : монография. – М. : Высш. шк., 1990. – 142 с.

Адреса для листування:
Луцьк, просп. Волі, 11/5.
Тел.: 8-0332-799866 (сл.);
8-0332 72-45-90 (дом.).

Статтю подано до редколегії
15.04.2009 р.